

Крутії Ганна Миколаївна,
здобувач кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
м. Харків
ORCID 0000-0003-2848-8792

УДК 351:304:338.48(477)

doi: 10.34213/ap.21.01.24

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто теоретичні основи сфери туризму як об'єкту публічного управління. Проаналізовано туризм як багатовекторне та поліфункціональне явище з позицій різних суспільних наук. Джерельний аналіз сфери туризму характеризується виокремленням чотирьох блок-кластерів наукових підходів: державно-управлінського, соціально-економічного, політико-правового, соціокультурного. Визначено, що туризм як об'єкт публічного управління розглядається комплексно із застосуванням державно-управлінських, економічних, соціологічних, психологічних та педагогічних методів і визначається, як сфера відпочинку, середовище формування світогляду, виявлення мотивів та моделювання соціального портрету мандрівника та соціальної системи туризму в цілому, а також як засіб національно-патріотичного виховання всіх категорій громадян України. Встановлено, що в рамках державно-управлінського підходу розвиток туризму розглядається в контексті удосконалення інститутів публічного управління задіяних у освітній і туристичній процеси.

Ключові слова: публічне управління; сфера туризму; блок-кластери наукових підходів: державно-управлінський, соціально-економічний, політико-правовий, соціокультурний.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі туризм динамічно розвивається під впливом поширення подорожей та діяльності соціальних і державно-управлінських інститутів, що причетні до його функціонування. Ці процеси відбуваються в умовах активної взаємодії та діалогу між представниками органів публічної влади, бізнесу та громадськості. Для сучасної України важливо, з одного боку, визначити шляхи формування та реалізацією державної політики у сфері туризму, з іншого, можливості участі в цьому процесі самого мандрівника. Саме активна участь людини, яка визначає запит на різноманітні соціально-економічні та духовні потреби, прагне отримувати нові знання та інноваційні туристичні практики, бере участь у державотворчих процесах, є основою успіху публічного управління у туристичній сфері. Проте, теоретичні основи дослідження сфери туризму, як об'єкту публічного управління, в науковій літературі представлено не достатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сформульовані в дослідженні теоретичні висновки й практичні рекомендації ґрунтуються на працях вітчизняних і зарубіжних учених: В. Бабарицької, Г. Балабанова, О. Бердана, В. Вакуленко, О. Васильєва, В. Воронкова, А. Гаврилюк, О. Ігнатенко, О. Кручек, О. Малиновської, В. Пазенок, В. Сайчук, Т. Ткаченко, В. Федорченко, В. Шведун та ін. [1–7].

Метою статті є обґрунтування необхідності теоретичного аналізу туризму як об'єкту публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Сучасний туризм функціонує як мультикультурна та поліфункціональна система із наявними внутрішніми та зовнішніми зв'язками всередині країни та у міжнародному співтоваристві і торкається значної кількості учасників суспільних відносин, які прагнуть

отримувати і надавати туристичні послуги, управляти та регулювати однією з динамічних сфер світового економічного господарства.

Як підкреслює А. Гаврилюк, революційні зміни в розвитку туризму пов'язані із зростання кількості мандрівників у ХХ та на початку ХХІ ст. За результатами статистики в 1950 р. кількість туристів по всьому світу складала 25 млн осіб, у 1980 р. – 278 млн осіб, у 2000 р. – 674 млн осіб, у 2016 р. досягла 1,235 млрд осіб, за підсумками 2019 р. світом подорожувало 1,5 млрд туристів, а міжнародні туристичні прибуття по всьому світу склали 1,4 млрд, що перевершило очікувані прогнози на 2020 р., озвучені ЮНВТО в 2010 р. Однак всупереч впливу на індустрію подорожей глобальних негативних чинників, таких як економічні кризи, збройні військові конфлікти, стихійні лиха, екологічні катастрофи, а останнім часом пандемії, туризм незмінно розвивається і змінюється. Це відбувалося за рахунок впровадження, як на міжнародному, так і національному рівнях, інноваційних видів, технологій та методів розвитку туристичної сфери, що сприяє виходу з кризових ситуацій [4].

Теоретичним підґрунтям формування та реалізації державної політики в туристичній сфері є дослідження представників вітчизняних наукових шкіл. Так, туризм можуть розглядати представники *економічної науки* (як базової основи функціонування сфери, можливості впливу міжнародного туризму, інноваційні види діяльності підприємств індустрії туризму, економічного оцінювання туристичної привабливості території, економічні функції органів державної влади у сфері туризму), *філософії туризму* (як предметне поле застосування людиноцентричних засад державної політики у сфері освіти, культури, духовності, туризму з акцентом на соціальні й культурні чинники), *соціології туризму* (через інструментарій соціального діалогу; духовну, мовно-культурну, релігійну, етнічну своєрідність та ідентичність українського народу), *політології* (як теоретичні засади політологічних знань щодо формування національної ідентичності, політики пам'яті, мультикультуралізму, сталого суспільного розвитку) *географічної науки* (як розробка інструментарію геопросторового туристичного районування національних і регіональних туристичних ресурсів), *психологічної науки* (як характеристика взаємодії продавця та споживача туристичних послуг, вивчення процесів такої комунікації, соціально-психологічної характеристики індивідів з різними статусами та ролями під час подорожей країною проживання), *педагогічної науки* (як освітній, просвітницький, виховний, компетентнісний, ціннісний, гуманістичний потенціал), *публічного управління* (як елемент системи органів публічної влади).

Держава, створюючи відповідні правові, організаційні, соціальні, економічні, гуманітарні умови для підприємницької діяльності, вирішує питання щодо зайнятості населення, його професійного залучення до виробничих процесів і отримує вигоди від такої діяльності. Загалом, сфера туризму функціонує як економічний господарський комплекс. Виходячи з цього, економічна складова, як базова основа функціонування сфери, створює умови для соціального та гуманітарного розвитку людини, що подорожує. Широке залучення до туризму різних соціальних категорій громадян країни, стимулює розвиток соціальної складової туризму.

Соціальними та державно-управлінськими інститутами, що входять до складу туристичної сфери, є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, навчальні та наукові установи, заклади санаторно-курортної сфери,

охорони здоров'я та ін. Гуманітарна складова сфери туризму забезпечує формування духовних цінностей особистості туриста. До інституцій, які забезпечують формування гуманітарного простору туризму варто віднести освітні, мистецькі, культурні, релігійні, рекреаційні, етнографічні, історичні та інші заклади й установи.

Комплексне дослідження туризму, із застосуванням державно-управлінських, економічних соціологічних, психологічних та педагогічних методів, дозволяє визначити його, як сферу відпочинку, середовища перебування людини-мандрівника, формування її світогляду, виявлення мотивів, що спонукають до подорожей, соціальних відносин і моделювання соціального портрету мандрівника; розкриття основних форм суспільної взаємодії в туристичній групі, організації, соціальній системі туризму в цілому, а також як засобу національно-патріотичного виховання всіх категорій громадян України.

Аналіз наукової літератури заданою проблематикою вирізняється виокремленням чотирьох блок-кластерів наукових підходів: державно-управлінського, соціально-економічного, політико-правового, соціокультурного. Далі більш детально розглянемо науковий доробок представників зазначених напрямків. У рамках державно-управлінського підходу, розвиток туризму розглядається в контексті структурно-функціонального удосконалення інститутів публічного управління, що задіяні в туристичні процеси, та кадрової політики. Дослідження професіоналізму та особистісно-професійних якостей особи в системі публічного управління як важливого чинника успішності професійної діяльності в туристичній сфері, є вагомим акцентом таких змін.

Джерельний аналіз зібраного масиву наукових публікацій українських дослідників останніх 5–15 років щодо проблематики розвитку туризму як феномену публічного управління дозволяє систематизувати джерельну базу наукового дискурсу (рисунок).

Рисунок. Систематизація дискурсивного простору проблематики наукового розуміння розвитку туризму як феномену публічного управління

З позицій державно-управлінського підходу, можна сказати, що частково сформовано теоретико-методологічне підґрунтя для сутнісного наповнення та характеристики туризму, як об'єкту дослідження. Проте, не кожне дослідження включає туризм у своє предметне поле. Так, деякі автори (О. Берданова, В. Вакуленко, О. Васильєва, В. Воротін, А. Гаврилюк, Н. Гринчук, О. Ігнатенко, О. Коваль, В. Семенов та ін.) аналізують соціогуманітарний розвиток територій на регіональному та місцевому рівнях і визначають інструменти його реалізації. Ряд авторів (Г. Балабанов і В. Сайчук) вважають доречним більш детально розглянути дослідження динаміки та структури галузі туризму [1–4].

Дослідники, розглядаючи туризм як феномен публічного управління, вважають, що він реалізує гуманітарну функцію держави, перебуваючи у структурі як внутрішніх, так і зовнішніх організаційно-функціональних зв'язків. Однак, як стверджує А. Гаврилюк, деякі вчені помилоково не відносять туризм до зовнішньої складової реалізації основних функцій держави, залишаючи поза увагою такий пріоритет державної політики як формування туристичного іміджу, а також не включають туризм до структури державного регулювання економіки у частині “забезпечення суспільних благ” поряд з культурою, освітою, наукою, охороною здоров'я, спортом, інфраструктурою [4].

Розглядаючи процес розвитку туристичної сфери в Україні, нами було наголошено, що ефективне публічне управління відбуваються в умовах активної взаємодії та діалогу між представниками органів публічної влади, бізнесу та громадськості. Однак більшість авторів (А. Бухаріна, В. Герасименко, О. Мельниченко, В. Шведун та ін.), визначаючи державну туристичну політику як цілеспрямовану діяльність державних, суспільних і приватних структур, зорієнтованих на формування та реалізацію методів, механізмів та інструментів дії правового, економічного, соціального й іншого характеру з метою сприяння ефективному розвитку туристичної індустрії, лише завдяки раціональному використанню існуючого туристичного потенціалу державних та приватних інституцій, залишаючи поза увагою вплив громадськості та ролі самих подорожуючих [4; 5].

Узагальнюючи напрацювання авторів державно-управлінського підходу, слід наголосити на тому, що більшість з них вбачають за необхідне туристичну політику розглядати як систему заходів, яка здійснюється парламентами, урядами, державними і приватними організаціями, що відповідають за туристичну діяльність. Лише деякі дослідження (В. Валентюк, А. Гаврилюк та ін.) вбачають в туристичній політиці держави за необхідне планувати розвиток самих суб'єктів туристичного ринку [4].

З позицій соціально-економічного підходу Н. Гончаренко, Я. Склярєнко, С. Саламатіна, Т. Ткаченко та ін., досліджуючи сталий розвиток туризму, розглядають державну політику його розвитку як процес цілеспрямованої діяльності органів державної влади за наперед прийнятою програмою, яка орієнтована на вирішення суспільних та економічних проблем розвитку туризму, досягнення соціально значущих цілей його розвитку та суспільства в цілому, а також окремих сфер [6].

Із позицій політико-правового підходу такі автори, як Г. Балабанов, Н. Кудла, О. Кручек, В. Пазенок, В. Сайчук, В. Федорченко досліджуючи динаміку і структуру галузі туризму в Україні, туристичну політику характеризують в контексті регіональної політики і розглядають її як систему дій органів місцевого самоврядування, спрямованих на популяризацію своєї території і окремих туристичних продуктів [2; 7].

З позицій соціокультурного підходу В. Воронкова, А. Гаврилюк та А. Парфіненко розвиток туризму розглядають як соціальне і культурне явище і вбачають, що сфера туризму синтезує переваги соціальної, гуманітарної та економічної сфер, у центрі уваги яких, є, перш за все, людина, що подорожує, і змінюється під впливом подорожей. Така мандрівна особистість в науці та юридичній практиці може розглядатися як турист (людина-мандрівник), людина-відвідувач місцевості (туристичної дестинації); людина-екскурсант (отримує екскурсійні послуги) [4].

Із позицій розглянутих підходів, більшість авторів визначають сферу туризму як простір, в межах якого задовольняються туристичні потреби різних соціальних груп населення країни та іноземних туристів і здійснюється розвиток особистості із залученням діяльності різних соціальних інститутів, механізмів та інструментів. Крім того, задоволення потреб споживачів в туризмі відбувається із використанням маркетингових технологій, цінність яких полягає у виробленні державою таких правил ведення бізнесу щодо популяризації національного туристичного продукту, що спрямовані на задоволення потреб споживачів туристичних послуг та реакції держави на сучасні виклики. Маркетинговий підхід є ще одним із провідних напрямків дослідження у сфері туризму, як об'єкту публічного управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, аналіз теоретичних засад у сфері туризму як об'єкту публічної політики охоплює широкий спектр механізмів, інституцій, інструментів, методів та технологій державно-управлінського, політико-правового, соціально-економічного та соціально-культурного характеру, в якому розвивається туризм як соціальний феномен і здійснюється організуючий та координуючий вплив держави на всіх управлінських рівнях.

Список використаних джерел

1. Бабарицька В. К., Малиновська О. Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту. Київ : Альтапрес, 2004. 228 с.
2. Балабанов Г. В., Сайчук В. С. Динаміка і структура наукового пошуку в галузі туризму і рекреації в Україні : аналіт. доп. Київ : НАУ, 2017. 100 с.
3. Воронкова В. Г. Розвиток туризму як соціального і культурного явища в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки.* 2010. Вип. 8. С. 23–35.
4. Гаврилюк А. М. Соціогуманітарні засади формування та реалізації державної політики у сфері туризму в Україні : автореф. дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2019. 40 с.
5. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.
6. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. Київ : КНТЕУ, 2009. 462 с.
7. Федорченко В. К., Пазенок В. С., Кручек О. А. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Київ : ВЦ "Академія", 2013. 368 с.

Krutii A. M.,

*Postgraduate Student of Political Science and Philosophy Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0003-2848-8792*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF TOURISM AS AN OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Tourism is developing dynamically under the influence of the spread of travel and the activities of social and public institutions. This takes place in conditions of active interaction and dialogue between representatives of public authorities, business and the public. It is important for modern

Ukraine to determine the ways of formation and implementation of state policy in the field of tourism and the possibility of participation of the traveler. Active human participation, demand for social and spiritual needs, new knowledge and innovative tourism practices, participation in state-building processes, are the basis for the success of public administration in the tourism sector. However, the theoretical foundations of the study of tourism as an object of public administration in the scientific literature is not sufficiently presented.

The source analysis highlights the separation of four block clusters of scientific approaches: public administration, socio-economic, political and legal, socio-cultural. Within the framework of the public administration approach, the development of tourism is considered in the context of structural and functional improvement of public administration institutions and personnel policy. Research of professionalism and personal-professional qualities of a person is an important factor of professional activity in the field of tourism.

According to the authors of the public administration approach, it should be emphasized that most of them see the need to consider tourism policy as a system of measures implemented by parliaments, governments, public and private organizations responsible for tourism. Some studies see the state's tourism policy as necessary to plan the development of the tourism market players themselves.

Thus, the analysis of theoretical foundations in the field of tourism as an object of public policy covers a wide range of mechanisms, institutions, tools, methods and technologies of public administration, political and legal, socio-economic and socio-cultural nature, which further develops other value components social processes in which tourism develops as a social phenomenon and the organizing and coordinating influence of the state at all management levels on the peculiarities of its development.

Keywords: public administration; sphere of tourism; block clusters of scientific approaches: public administration, socio-economic, political, socio-cultural.

References

1. Babarytska, V.K., Malynovska, O.Yu. (2004). Menedzhment turizmu. Turoperejtynh. Poniatijno-terminolohichni osnovy, servisne zabezpechennia turproduktu [Tourism management. Touring. Conceptual and terminological bases, service of the tourist product]. Kyiv: Altpres [in Ukrainian].
2. Balabanov, H.V., Saichuk, V.S. (2017). Dynamika i struktura naukovooho poshuku v haluzi turizmu i rekrkatsii v Ukraini:analychna dopovid [Dynamics and Structure of Scientific Search in Tourism and Recreation in Ukraine: an analytical report]. Kyiv: NAU [in Ukrainian].
3. Voronkova, V.H. (2010). Development of tourism as a social and cultural phenomenon in the context of globalization and cross-cultural communication. Naukovi zapysky Kyyivskoho universytetu turizmu, ekonomiky i prava. Seriya: filosofski nauky, issue 8, 23–35 [in Ukrainian].
4. Havrylyuk, A.M. (2019). Sotsiohumanitarni zasady formuvannya ta realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi turizmu v Ukraini [Socio-humanitarian bases of formation and realization of the state policy in the sphere of tourism in Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
5. Melnychenko, O.A., Shvedun V.O. (2017). Features of development of the tourism industry in Ukraine. Kharkiv: NUTSZU [in Ukrainian].
6. Tkachenko, T.I. (2009). Stalyj rozvytok turizmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu [Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities]. Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
7. Fedorchenko, V.K., Pazenok, V.S., Kruchek, O.A. et al. (2013). Turyzmolohiia: kontseptualni zasady teorii turizmu [Turismology: the conceptual foundations of the theory of tourism]. Kyiv: Akademia [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 10.02.2021 р.